

11.4.1. T.N. desGAITASUN intelektuala edo garapenarena

Sentsibilizazio jardunaldia FDGA

1. DEFINIZIOA

DesGAITASUN intelektuala, (lehen atzerapen mentala izendatua) gizakiaren garapenean ematen den alterazio bat da, hala **funtzionamendu intelektualean** nola **egokitzapeneko portaeretan** muga adierazgarriak izatea duena bereizgarri, eta **18 urte bete aurretik agertu ohi da**.

Populazio orokorraren % 2an eragiten du, gutxi gorabehera.

Anomaliak sortzen ditu ikaskuntza-prozesuan, anomalia modura ulertuta giza garapenean zehar trebetasun kognitiboak motel eta modu osagabearen eskuratzeari, azkenik muga adierazgarriak ekartzen dituen garapen arruntari so.

FUNTZIONAMENDU INTELEKTUALA OSO ALDAKORRA
IZAN DAITEKE ETA
EGOKITZAPENEN TREBETASUNEN ESPARRUKO
BI ALDERDI EDO GEHIAGOTAN ZAILTASUNAK SUPOSA DITZAKE:

KOMUNIKAZIOA, ZAINTZA PERTSONALA, ETXEKO BIZITZA,
TREBETASUN SOZIALAK, KOMUNITATEAREN ERABILERA, AUTOGOBERNUA,
OSASUN ETA SEGURTASUNA, TREBETASUN AKADEMIKO FUNTZIONALAK, AISIA ETA LANA.

2. SAILKAPENA

Aztergai dugun gaiari helduz, kirol jarduna, erabilgarri zaigu [DSM-IV 2015](#) eskuliburuan desGAITASUN intelektualari dagokionez egiten den sailkapena:

desGAITASUN intelektual arina

DesGAITASUN kognitiboa duten pertsonen % 85ak desGAITASUN arina izan ohi du, eta beharrezkoak zaizkion laguntzekin, bere heziketa-prozesua ikasgela barruan jarraitzen du.

desGAITASUN intelektual moderatua

DesGAITASUN kognitibo moderatua ikaskuntzarako aukerak dituen kategoria pedagogikoaren baliokide da gutxi gorabehera. Multzo horretan sartzen da desGAITASUN kognitiboa duen populazio osoaren % 10 inguru.

desGAITASUN intelektual larria

DesGAITASUN kognitiboa duten pertsonen % 3-4 sartzen da hemen. Haurtzaroko lehendabiziko urteetan lengoaia komunikatiboaren eskurapena eskasa edo nulua da. Eskola-adinean zehar hitz egiten ikas dezakete eta zaintza pertsonalarekin lotutako funtsezko trebetasunak irakatsi ahal zaizkie.

desGAITASUN intelektual sakona

DesGAITASUN kognitiboa duten pertsonen % 1-2 inguru sartzen da hemen. Diagnosi hau duten norbanako beren desGAITASUN intelektualazal-tzen duen gaixotasun neurologiko identifikatu bat izan ohi dute. Lehendabiziko urteetan zentzumen eta mugimenduen funtzionamenduarekin lotutako alterazio nabariak garatzen dituzte.

Larritasun zehaztugabeko desGAITASUN intelektual

DesGAITASUN kognitiboaren larritasun maiaren arabera, **beharrezkoak diren laguntzekin, gizartearen aritzeko autonomia garrantzitsua lor dezake pertsonak**, irakurketa orokorrekarekin lotutako zenbait trebetasun menderatzen ikas dezake eta, era berean, lanbide bat ikasi eta bertan lan egiteko ahalmena izan dezake, **betiere, gizarteak horretarako aukera ematen badio eta beharrezkoak zaizkion laguntzak baldin badiu.**

3. ZENBAIT desGAITASUN INTELEKTUAL MOTA

- **Sindrome Epileptikoa:** Epilepsia garuneko nahasmendu bat da, non pertsonak konbultsio errepikatuak izaten dituen denbora jakin batean. Konbultsioak neuronon kontrolrik gabeko jarduera anormalaren episodiodak dira, aldaketak ekar ditzaketena arretan edo portaeran eta, zenbaitetan, absentiak ere eragin ditzakete.
- **Rett sindromea:** Nerbio-sistema zentrolean eragiten duen garapenaren atzerapen orokor garrantzitsu bat da. Gehienetan neskatuetan ematen da
- **Dravet sindromea:** Sukarrak eragindako herentziako epilepsia, mutikoetan ematen dena eta, orokorrean, desgaitasun motore eta kognitiboa izaten dituen ondorio.
- **Prader-Willi sindromea:** Arazo fisiko, mental eta portaerakoak eragiten dituen nahasmendu genetikoa. Gose sentsazio etengabekoa.
- **Down sindromea:** Down Sindromea duten pertsonen hiru kromosoma dituzte 21. Parean normalean izaten diren biak izan beharrean. Horregatik, 21 trisomia modura ere ezagutu ohi da. Garunaren eta organismoaren garapenean eragiten du eta desgaitasun intelektualaren eragile nagusia da eta baita giza alterazio genetiko ohikoena ere.
- **Autismoa edo Kanner sindromea:** Sindrome hau pairatzen duten pertsonak portaera errepikakorrak izan ohi dituzte maiztasun gehiagoz, esate baterako, objektu multzo bera antolatu eta berrantola dezakete, aurrerantz eta atzerantz, denbora-tarte luzeetan zehar. Eta kanpoko estimuluen aurrean, soinuaren aurrean adibidez, oso norbanako sentiberak dira.
- **X sindrome ahula edo Martin eta Bell sindromea:** Arinetik larrira bitarteko DesGAITASUN intelektualarekin batera ematen den gaixotasun genetiko arraroa, portaerako nahasmenduekin eta ezaugarri fisikoekin lotzen dena.
- **Fenilzetonuria:** Organismoan aminoazido baten, "felaninina" izenekoaren, metaketa eragiten duen gaixotasun herentziakoa.
- **Alzheimerra:** Neuroendekapeneko gaixotasuna, narriatze kognitiboa eta portaerako nahasmenduak dituen ezaugarri. Memoriaren galera, gogo-aldartearen aldaketa zein arretarekin eta orientazioarekin lotutako arazoak eragiten ditu.

4. JARDUERARAKO GOMENDIOAK

- Ezinbestekoa izango da **lengoaia argi, erraz eta ulergarria erabiltzea.**
- Garrantzitsua da **begietara begiratu eta ikasleek jarraibideak ulertu dituztela ziurtatzea eta argibide pertsonalizatu eta errazak ematea.**
- Espazioa zehaztugabea izan beharko litzateke edo oso muga malguekin eta, materialari dagokionez, **aldi berean material ezberdin ugari egotea ekidin beharko litzateke** eta material handi eta astunak erabiltzea komeniko litzateke, edozein manipulazio mota ahalbidetzeko modukoa, beharrezkoa den aldiro.

Euskal pilota egokituko eskola

BALIABIDE ESTRATEGIKOAK

- **Laneko erritua edota egitura bat sortu** (adibidez, saioak modu berean hasi eta bukatzea).
- **Beti egiteko gai diren lanketekin hasi (konfiantza, segurtasuna, motibazioa).**
- **Lanketa laburrak diseinatu arreta mantentzeko** eta jardueraren garapenak eskatzen duen bakoitzean aldatzen joan.
- **Lanketaren ulermena errazteko erakustaldiak egin** (keinuak eta espresio bidezko erakustaldiak).
- **Errefortzu positiboa estimulatzeko eta lan kooperatiboa haien parte-hartzea ahalbidetzeko.**
- **Jarduera burutu ostean ongi dagoena edo aldatu beharrezkoa jakinarazi.**

AHOLKU METODOLOGIKOAK

- **Zereginak poliki azaldu eta ahalik eta modu argiengan.**
- **Gomendagarria da azalpenak errepikatzea** noizean behin.
- **Ahozko lengoaiarekin batera, beharrezkoa baldin bada, laguntza ikusizko eta keinu bidezkoak erabili (piktogramak).**
- **Adi gehiegi babestearekin.**
- **Ez du aurrea hartu behar, jarduna errazteko denbora eta erritmoa errespetatzea da komeni dena.**
- **Adi egon zereginetan galdu egiten baldin bada edo espazioan orientazioa galtzen baldin bada, hari laguntze aldera.**
- **Lanketak ongi egiten direnean errefortzu positiboak erabili, onarpenezko espresioak.**
- **Norbaitek lagunduta baldin badago ere, azalpenak berari emango dizkiogu zuzenean.**
- **Ez gara ozen komunikatuko eta pazientzia izango dugu.**
- **Ulertzen ez badiogu, berriro galdetuko diogu patxadaz, baina ez dugu ulertu diogunaren itxurarik egingo.**
- **Hitz egiteko zailtasun asko baldin baditu keinuak erabiliko dira eta galdera sinpleak luzatuko zaizkio, modu errazean erantzutekoak "bai" ala "ez" esanda.**

5. EGOKITZAPEN-IRIZPIDEAK

5.1. Instalaziorako sarbidea

Garrantzitsua da alde zuzenetik instalazioak aztertzea, zein gauza egokitu daitekeen ikusi eta kirol eremuak izan ditzakeen balizko oztopoak identifikatzea. DesGAITASUN intelektualaren kasuan, garrantzitsua da ibilbideak **intuitiboak izatea edo jarraitzeko bideak behar bezala seinaleztatuta egotea**. Orientazio-sistema on bat erabili beharko litzateke, piktograma bidezko edo irakurketa errazeko sistema batekin, pertsona guztiek orientatzeko aukera izan dezaten. Baliabide horiek erraztaileak dira populazio guztiarentzat.

PIKTOGRAMAK

Piktogramak laguntza baliabide ona dira populazio guztiarentzat leku ezberdinak identifikatzeko arazoak dituzten kirol zentro guztietan: sarreran, harreran, aldageletan, bainugeletan, aretoetan, igerilekuetan, etab.

IRAKURKETA ERRAZA

Informazioa sinplifikatzeko dokumentuak sortu eta egokitzeko aukera ematen duen metodologia bat da. Irakurketa erraza irisgarritasun kognitiboa ahalbidetzeko modu bat da, hau da, informazioa ulertzen errazagoa izan dadin. Irakurketa mota hori pertsona guztiarentzat da onuragarri, baina bereziki kolektibo jakin batzuentzat, esate baterako, desGAITASUN intelektuala duten pertsonentzat, narriatze kognitiboa duten pertsona helduentzat eta ulermenerako zailtasunak dituzten beste pertsona batzuentzat. Irakurketa errazak ez du soilik testuan eragiten, horietako ilustrazio, diseinu eta maketazioan ere eragiten du.

5.2. Espazioa

Garrantzitsua da erabiltzaileak lerroei eta espazioari dagokienez duen pertzepzioa zein neurrikoa den aztertzea. Jarduera edo jolasa garatzeko garrantzitsua izango balitz, **gomendagarria izango litzateke espazioa behar bezala mugatzea**, zoruko lerroen pertzepzioa nahasgarria da zenbaitetan, baina beste elementu batzuk erabil daitezke horiek ongi bereizteko.

5.3. Materiala

- Garrantzitsua da **aldi berean objektu gutxi erabiltzea** nahasmena ez sortzeko xedez.
- **Objektuak handiak izan behar dira eta hasiera batean edozein manipulazio mota ahalbidetzeko modukoak, ondoren materiala pixkanaka normalizatzen joateko, beharrezkoa denean, kolektiboaren premietara egokituz.**
- Objektuen tamaina **murriztu egin daiteke horiek menderatzen dituzten heinean, modu horretan, horien erabileran abiadura areagotuz aldi berean.**
- **Utzi aurkeztutako objektu eta proposamenekin esperimeta dezatela eta manipulatu ditzatela.**

5.4. Araudia

- **Proposatutako jolas eta jarduerak laburrak eta errazak izan behar dira.** Eta garrantzitsua da jarraibideak zehatzak eta argiak izatea.
- Jolasa konplexua baldin bada, **garrantzitsua da jolasaren azalpena oso orokorra izatea eta jolasean zehar informazio-euskarri etengabea izango du**, oinarriko araudien inguruko orientabideekin.
- **Puntuazioa emateko sistemak erraz ulertzekoak izan beharko dira.**

5.5. Orientabide didaktikoak

- Garrantzitsua da jolasa erabaki gutxiarekin eta pixkanaka azaltzea. Denbora adierazgarria eman beharko da erantzuna pentsatzeko eta hobe izango da erabakiak sinplifikatzea.
- Trebetasun oso sinpleak aurkeztuko dira, pixkanaka zailtasuna areagotuz, parte-hartzaileen mailaren eta horiek burutzeko abileziaren arabera.
- DesGAITASUN intelektuala duten ikasleek laguntzari begira dituzten premien arabera, **ikasle kolaboratzaile** bat proposa daiteke, saio bakoitzean aldatu beharko litzatekeena (oso garrantzitsua da aldatzea mendekotasunezko harremanik ez sortzeko), desGAITASUN

intelektuala duen ikaslearen parte-hartzea errazteko. Halakorik ez balego, eta adin goiztiarretan, laguntzaile izango den monitore bat gomendatzen da desGAITASUN intelektuala duten pertsonekin komunikazio ona lortzeko. **Funtsezkoa da informazioa transmititzen jakitea, horretarako lengoia argi, erraz eta ulergarria erabiliz.**

- **Denbora emango diegu egonarriz erantzun dezaten eta estresa sorrarazi gabe.**

- DesGAITASUN intelektual larria eta desGAITASUN intelektual sakona duten pertsonekin, **monitorearen esku-hartzea askoz ere indibidualizatuagoa eta zuzenagoa izan beharko da**, izan ere, horien mugak askoz ere agerikoagoak dira eta zailtasunak ere askoz ere gehiago dira.

5.6. KIROL MODALITATE ESPEZIFIKOAK desGAITASUN INTELEKTUALA DUTEN PERTSONENTZAT

HAUEK DIRA 16/2006 DEKRETUAN JASOTZEN DIREN KIROL MODALITATEAK urtarrilaren 31koan, Euskadiko Kirol Federazioei buruzkoan

<p>Kirol Federazioen Dekretuko kirol modalitateak</p>	<p>Urpeko jarduerak, Xakea, Atletismoa, Kirol dantzak, Badmintona, Saskibaloia, Eskubaloia, Billarra, Boccia, Boloak, Mendi-lasterketak, Txirrindularitza, Curlinga, Neguko kirolak (Eski alpetarra, Iraupen-eskia, Snowboarda), Ekitazioa, Eskalada, 5-futbola, 11-futbola, Areto-futbola, Gimnasia Erritmikoa, Golfa, Herri kirolak, Hockeya, Karatea, Borroka eta Sanboa, Mendia, Igeriketa, Padela, Euskal Pilota, Arrantza, Petanka, Piraguismoa, Powerliftinga (halterofilia), Arraunketa, Errugbia, Slaloma, Surfa, Taekwondo, Tenisa, Mahai-tenisa, Arku-jaurtiketa, Tiro olinpikoa, Toka, Triatlota, Vela, Boleibola, Waterpolo.</p> <p><u>16/2006 DEKRETUA, urtarrilaren 31koa, Euskadiko Kirol Federazioena.</u></p> <p>Nazioarteko Batzorde Paralinpikoak (IPC) eta Estatuko Federazioek (FFEE) aitortutako kirol espezialitateak kontsulta daitezke hemen.</p>
--	---

SPECIAL OLYMPICS PROBA ESPEZIFIKOAK:

Nazioarteko Batzorde Olinpikoak aitortutako irabazi asmorik gabeko erakundea

Special Olympics erakundeak proba horiek antolatzen ditu nazioarte mailan nahiz maila nazionalen.

Kirol arautuak egiteko aukera murriztuak dituzten desGAITASUN intelektualeko pertsona guztientzat sortzen diren psikomotrizitate-probak dira. Proba horietan garrantzia gehiago du partaidetzak lehiaketak berak baino.

Psikomotrizitate-proba guztietan bi diziplina oso zehatzeko helburu, eduki eta printzipioak jasotzen dira: psikomotrizitatea eta gorputz heziketa. **Funtsezko helburua hau da: "Pertsonak munduan bere burua kokatu eta bere buruarekiko ezagutza hobea batekin jarduteko eta bere portaera doitzeko aukera ematen duen giza garapen osoa ahalbidetzea, egiazko autonomia bat emanez".**

Psikomotrizitate-probak bloke ezberdinetan banatzen dira, hots:

Gorputz-eskema, koordinazio dinamiko orokorra, oreka, pertzepzio eta mugimenduko portaerak, gaitasun fisikoak, gorputzaren espresioa, musika eta mugimendua eta arte plastikoak, etab.